

M.E. ХУТОРНА*

(ДВНЗ «Університет банківської справи», м. Київ, Україна)

Дослідження внутрішніх дисбалансів у діяльності кредитних установ як передумова забезпечення їх фінансової стабільності: методологічний аспект

Метою статті є опис ключових методологічних аспектів методології дослідження внутрішніх дисбалансів у діяльності кредитних установ, дотримання яких важливе в аспекті забезпечення своєчасного прийняття управлінських заходів стосовно уникнення або мінімізації негативних впливів їх розвитку та накопичення на стан діяльності установ. Виявлено, що явище дисбалансу є невід'ємним атрибутом розвитку кредитної установи як складної економічної системи. Дисбаланс у роботі розглядається як діалектично взаємопов'язана протилежність рівноваги, органічна, об'єктивна компонента тріади залежностей «рівновага – дисбаланси – криза». Досліджуючи внутрішні дисбаланси у діяльності кредитних установ з точки зору системного забезпечення їх фінансової стабільності, обґрунтовано недоречність обмеження виключно фінансовими диспропорціями. Останні більшою мірою є результатом накопичення різноманітних нефінансових дисбалансів, що, зокрема, утворюються у сфері кадрової політики або спричинені організаційно-управлінськими недоліками в діяльності установ як на концептуальному, так і виконавчому рівні (стратегічному, тактичному, оперативному). Методологію дослідження внутрішніх дисбалансів у діяльності кредитних установ сформовано, спираючись на: 1) системно-синергетичний підхід (дозволило обґрунтувати, що залежно від стану об'єктивно існуючих системних дисбалансів в економіці, внутрішні дисбаланси змінюють свою форму прояву від латентної до реактивної, за якої актуалізуються всі попередньо накопичені протиріччя, мультиплікуються їх негативні наслідки, проявляються попередньо неочікувані нелінійні взаємозв'язки); 2) ситуаційний підхід (імплементується через теорію життєвих циклів фірми та передбачає використання різних моделей управління, залежно від життєвої фази установи, основних пріоритетів її діяльності на даний момент); 3) екологічний підхід (установа представляється як пасивний об'єкт впливу зовнішнього середовища, що обумовлює першочергову важливість діагностування та управлінського впливу на фінансові внутрішні дисбаланси, як прямі канали поширення системної нестабільності); 4) стратегічний підхід (установа представляється як активний суб'єкт економічних відносин, здатний не лише до адаптації, але до протидії і активного впливу на середовище, що обумовлює необхідність стратегічного управління станом внутрішніх дисбалансів).

Ключові слова: кредитна установа, внутрішні дисбаланси, фінансова стабільність, системно-синергетичний підхід, стадії життєвого циклу кредитної установи, ознаки внутрішніх дисбалансів.

M.E. KHUTORNA

(Banking University, Kyiv, Ukraine)

Methodology of Study of the Internal Imbalances in the Activities of Credit Institutions as a Prerequisite for Ensuring Their Financial Stability

The purpose of the article is to describe the key methodological aspects of study of internal imbalances in the activities of credit institutions, the observance of which is important in terms of ensuring the timely adoption of management measures to avoid or minimize the negative impacts of their development and accumulation on the institutions' financial state. It was determined that the imbalance phenomenon is an integral part of the development of the credit institution as a complex economic system. In this study the imbalance is considered as a dialectically interconnected contrast of equilibrium, an organic, objective component of the dependencies' triad "balance - imbalances - crisis". Based on the study of internal imbalances in the activities of credit institutions in terms of their financial stability, the inappropriateness of imbalances' limitation exclusively by the financial type was grounded. The latter are almost the result of the accumulation of various non-financial imbalances, which, in particular, arise in the

* Хуторна Мирослава Емілівна, докторант ДВНЗ «Університет банківської справи» (м. Київ), кандидат економічних наук, доцент.

field of personnel policy or they are caused by the organizational and managerial deficiencies in the activities of institutions both at the conceptual and executive level (strategic, tactical, operational). The methodology for investigating internal imbalances in the activities of credit institutions was formed, based on: 1) the system-synergistic approach (it allows to substantiate that depending on the objective systemic imbalances in the economy, internal imbalances change their form of realization from latent to reactive, which actualizes all previously accumulated contradictions, multiplies their negative consequences, stimulates pre-unexpected non-linear relationships); 2) situational approach (it is implemented through the theory of firm's life cycles and involves the use of different management models, depending on the life phase of the institution, its main business priorities at the moment); 3) ecological approach (the institution is represented as a passive object of influence of the external environment, which determines the primary importance of diagnosing and managerial influence on financial internal imbalances, as direct channels of distribution of systemic instability); 4) strategic approach (the institution is represented as an active subject of economic relations, capable not only to adapt, but to counteract and actively influence the environment, which necessitates the strategic management of the state of internal imbalances).

Keywords: credit institution, internal imbalances, financial stability, system-synergetic approach, stages of the life cycle of a credit institution, characteristics of internal imbalances.

Постановка проблеми. Дієве забезпечення фінансової стабільності кредитних установ залежить від багатьох аспектів, однак, центральним завданням, яке повинно ефективно вирішуватися – це дослідження загроз фінансовій стабільності. Саме від якості виявлення, аналізу та оцінки значущості впливу реальних і потенційних загроз залежить подальший вибір засобів, методів, інструментарію забезпечення фінансової стабільності кредитних установ. При цьому вважаємо за доцільне розглядати дане питання з точки зору розробки методології раннього виявлення ознак небезпечного накопичення та розвитку внутрішніх дисбалансів, які у подальшому й стають причинами реалізації загроз фінансовій стабільності кредитних установ. Відмітимо, що ми не применшуємо значущості впливу зовнішніх дисбалансів на поточний та перспективний стан фінансової стабільності кредитних установ, однак, вважаємо, що попередження накопичення внутрішніх дисбалансів суттєво зменшує (але, звичайно, не усуває повністю) чутливість кредитних установ до розвитку зовнішніх загроз, тобто підвищує їх фінансову стабільність. Саме тому питанню дослідження внутрішніх дисбалансів у діяльності кредитних установ присвячено увагу у даній науковій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Насамперед, зауважимо, що розгляд питання внутрішніх дисбалансів у діяльності кредитних установ виключно з позиції фінансового аспекту суттєво обмежує погляд на проблематику забезпечення їх фінансової стабільності. Це також обґрунтовується тим, що ідеальне збалансування грошових потоків на рівні кредитних установ одночасно за різними критеріями неможливе з практичної точки зору через об'єктивну асиметричність економічного середовища, в якому функціонують кредитні установи, а також ірраціональність поведінки агентів ринку. При цьому гіпотетичний стан повної збалансованості грошових потоків кредитних установ відображає таке їх становище, за якого вони максимально мінімізують негативний вплив зовнішніх збурень завдяки імунізації балансу від процентного, валютного ризиків та ризику ліквідності. Однак, подібний рівноважний стан кредитних установ автоматично

обмежує їх розвиток, оскільки блокує дію як негативних, так і позитивних факторів, які здатні посилити фінансові позиції установ. З іншого боку, розглядаючи кредитну установу як відкриту систему очевидним є те, що збереження стану збалансованості грошових потоків ще не гарантує повного її захисту від порушення ліквідності, наприклад, під впливом погіршення рівня платоспроможності позичальників. Тобто підвищення рівня кредитного ризику може обумовлюватися як зовнішніми причинами економічного характеру, так і внутрішніми організаційно-управлінськими недоліками діяльності кредитних установ. Це пояснює необхідність комплексного дослідження внутрішніх дисбалансів у діяльності кредитних установ, урахуовуючи їх біполярну (позитивну та негативну) природу. Останнє знаходить різний опис у науковій літературі.

Так, О. Булатов [6] розглядає дисбаланс не з позиції диспропорцій між певними елементами, а ототожнює з конкурентними перевагами (позитивні дисбаланси) та конкурентними недоліками (негативні дисбаланси) певної економічної системи, з чим важко погодитися.

Слушними є твердження О. Бланшара, який, досліджуючи глобальні економічні дисбаланси, розрізняє «сприятливі» та «несприятливі» диспропорції [10]. Науковець зауважує, що «навіть великі дисбаланси необов'язково є «поганими». Важливо чітко ідентифікувати, які чинники їх спричинили та які перспективи вони (дисбаланси) забезпечують для подальшого розвитку економічної системи... Але разом з тим, дисбаланси можуть бути симптомами існуючих, ще неявних спотворень, або бути небезпечними за своєю сутністю» [10, с. 3-4]. Цікаву думку висловлює С.В. Коверга, який, досліджуючи питання дисбалансів на мікрорівні, зауважив, що позитивними і негативними є тільки дисбаланси відносно зовнішнього середовища, тоді як дисбаланси всередині підприємства в довгостроковій перспективі завжди мають негативний характер [2, с. 48]. Загалом у теорії нерівноважного розвитку дисбаланси поділяють на два типи – позитивні (сприяють виникненню нових необхідних елементів системи) і негативні (сприяють видаленню зайвих елементів системи).

Ю. Яковець розкриває явище дисбалансу в контексті життєвих стадій кризи, виділяючи три періоди. По-перше, латентний період, коли дисбаланси загострюються, але ще не прориваються кризовими явищами. По-друге, період обвалу (вибуху), коли всі протиріччя актуалізуються, а дисбаланси проявляються через різке погіршення динаміки показників розвитку системи. По-третє, період згладжування кризи і перехід до фази депресії, коли забезпечується тимчасова рівновага (у нижній фазі циклічного розвитку); це період корекції існуючих дисбалансів і зародження нових [9].

Б.А. Карпінський, досліджуючи методологію збалансування фінансової системи, зазначає, що «у випадку стійкого недосягнення рівноважного стану між внутрішніми та зовнішніми фінансовими збуреннями у фінансовій системі настає етап прояву в ній дисбалансу» [1]. Отже, дисбаланс, по-перше, – це об’єктивна перманентна форма прояву взаємодії відкритої системи із зовнішнім середовищем; по-друге, – це причина порушення рівноважного стану системи; по-третє – це руйнівна сила нового етапу розвитку системи після проходження точки біфуркації. «Дисбаланс за своїм характером можуть передувати новому етапу розвитку системи або її руйнуванню і розпаду; протікати ізольовано, відносно незалежно від інших дисбалансів – або ж співпадати, взаємодіяти між собою, зумовлюючи резонансний ефект; виступати як неминуча закономірна фаза циклічної динаміки – чи як випадковий результат стохастичних асиметричних шоків» [3, с. 78].

Отже, науковий погляд на проблематику дисбалансів є неоднозначним з точки зору їх сприйняття як загроз стабільній діяльності економічних агентів. У рамках нашого дослідження дотримуємося позиції про несприятливу природу внутрішніх дисбалансів, які тлумачимо як

диспропорцію між ключовими прямо або опосередковано взаємопов’язаними ресурсами кредитних установ, як відхилення їх співвідношення від оптимальної норми, що за певних умов здатне знизити фінансову стабільність, порушити стан динамічної рівноваги кредитних установ.

Спираючись на обраний предмет метою написання даної статті є розробка методології дослідження внутрішніх дисбалансів у діяльності кредитних установ.

Вклад основного матеріалу дослідження. Відмітимо, що явище дисбалансу є невід’ємним атрибутом розвитку будь-якої системи, у тому числі, кредитної установи як складної економічної системи. Дисбаланс розглядається як діалектично взаємопов’язана протилежність рівноваги, більше того, як органічна, об’єктивна компонента тріади залежностей «рівновага – дисбаланси – криза». З огляду на це, методологія дослідження явища дисбалансу може спиратися як на теорію рівноваги, так і теорію криз. Поряд з цим, теоретичне обґрунтування феномена дисбалансів, методичні підходи до їх дослідження характеризуються суттєвими відмінностями залежно від обраної парадигми (поняття парадигми тлумачимо згідно з епістемічним підходом Т. Куна, як сукупність фундаментальних знань, цінностей, переконань і технічних прийомів, що протягом певного часу дають модель постановки проблем та їх вирішення науковому співтовариству [5]). У даному контексті доцільно провести компаративний аналіз теоретичних течій стосовно парадигм детермінізму та синергетики, що дозволить нам обґрунтувати методологічну базу вивчення феномену дисбалансів (табл. 1). При цьому у рамках кожної із зазначених парадигм виділяємо ті теорії, які закладають основи до наукового апарату дослідження дисбалансів.

Таблиця 1

Фундаментальні відмінності теоретичних засад у парадигмах детермінізму та синергетики (у контексті дослідження дисбалансів)

Критерії ідентифікації характеристик	Парадигма детермінізму (теорія загальної економічної рівноваги, теорія рівноваги (напряму статичної рівноваги))	Парадигма синергетики (теорія динамічної рівноваги, теорія змін, теорія хаосу, теорія дисипативних структур)
1	2	3
Базові поняття, що складають термінологічний апарат і мову теорій	«Стабільність», «порядок», «симетрія», «рівновага», «криза», «детермінізм», «системність», «гомогенність»	«Нестабільність», «біфуркація», «хаос», «емерджентність», «асиметрія», «дисбаланс», «індетермінізм», «фрактальність», «турбулентність», «самоорганізація», «дисипація», «гетерогенність»
Базова методологія	Системний підхід	Системний підхід, біхевіористичний підхід
Об’єкт дослідження	Лінійні детерміновані закриті системи	Нелінійні нерівноважні дисипативні системи
Методологічні принципи дослідження об’єкта	Рациональності; лінійної причинно-наслідкової зумовленості; опосередкованості одного явища іншим; лінійної логіки (об’єктивного закономірного взаємозв’язку і прогнозованого розвитку, за якого новий стан – це логічне продовження минулого); самодетермінації і детермінації частин і цілого	Самоорганізації складних нерівноважних відкритих систем; необоротності процесів у дисипативних системах; спонтанності, ірраціональності, ймовірності, випадковості, нестійкості

1	2	3
Базові методологічні детермінанти дослідження	Лінійність, одновекторність та інваріантність розвитку економічних систем; раціональність поведінки суб'єктів економічних відносин, які здійснюють діяльність в умовах інформаційної симетрії	Мультиваріантність розвитку економічних систем, їх складність, нелінійність і дисипативність; ірраціональність поведінки суб'єктів економічних відносин, які здійснюють діяльність в умовах інформаційної асиметрії, невизначеності та ймовірності (стохастики)
Механізм забезпечення розвитку системи	Реалізація конструктивного потенціалу системи через механізм циклічного розвитку, лінійного причинно-наслідкового зв'язку, коли наслідки, якщо не тотожні, то пропорційні причині	Реалізація конструктивного потенціалу системи через механізм біфуркації та хаосу, коли слабкий сигнал на вході може привести до значної або несподіваної зміни стану системи на виході
Причини виникнення та природа дисбалансів	Зовнішні чинники; дисбаланс розкривається виключно з точки зору його негативного, руйнівного впливу на стан системи	Внутрішні та зовнішні чинники; дисбаланс розглядається як форма прояву нерівноважного розвитку системи; дисбаланс розкривається через тісний діалектичний зв'язок з рівновагою – обидва явища рівною мірою визначаються як необхідні у процесі розвитку системи
Спосіб формалізації дисбалансу	Опис через статистичні балансові співвідношення (врахування виключно економічних параметрів)	Опис через об'єктивні (економічні) і суб'єктивні (соціокультурні) параметри
Дискусійні положення	Дослідження спираються на такі припущення: економічні агенти функціонують в умовах симетрії інформації, оскільки поведінка учасників раціональна; ринковій економіці притаманна досконала конкуренція (жоден з виробників (продавців) і споживачів (покупців) не в змозі безпосередньо впливати на ринкові ціни); відсутність трансакційних витрат, що є наслідком попереднього	Рівновага економічної системи – це такий її стан, за якого її розвиток не можливий.

Джерело: розроблено автором з урахуванням [3].

Досліджуючи фінансову стабільність кредитних установ та причини її порушення, неможливо дистанціюватися від сучасних суспільно-економічних трансформацій, які охопили всі рівні та сфери економічного буття. Емпіричні дослідження, які завдяки технічному прогресу останніх десятиліть були виведені на якісно новий щабель розвитку, стали переконливим інструментом наукового обґрунтування того, що сучасна економічна система – це складна багатовимірна мозаїка взаємовпливів і переплетення як економічних (об'єктивних), так і соціально-поведінкових (суб'єктивних) факторів. Це стосується і природи кредитних установ, які є відкритими нелінійними динамічними самоорганізованими системами. Кредитна установа як система прагне не до ідеальної збалансованості у її статичному розумінні, а до встановлення організованості, порядку за рахунок узгодженої взаємодії її внутрішніх компонент відповідно до мети функціонування та умов середовища. При цьому кредитна установа є відкритою системою, тобто перебуває у постійному взаємному інформаційному обміні із зовнішнім середовищем, що й дозволяє її тлумачити, згідно з інституційною теорією, як множину контрактів, домовленостей між учасниками процесу з приводу створення цінностей. Об'єктивна

інформаційна асиметрія не дозволяє кредитним установам тривалий час перебувати у стані рівноваги. Зовнішні збурення, з одного боку, провокують виведення кредитної установи зі стану рівноваги, але з іншого боку, згідно з системно-синергетичним підходом, вона не здатна забезпечити протидію зовнішнім шокам, допоки сама не вийде зі стану рівноваги та не задіє механізм самоорганізації, який передбачає внутрішнє упорядкування завдяки кооперативній взаємодії компонент. Тобто, на противагу поняттю «рівновага» прихильниками синергетичної парадигми вводиться поняття «порядок», «упорядкованість» економічної системи. При цьому важливо звернути увагу на мету, яку переслідують кредитні установи, тяжіючи до рівноваги. Згідно з ортодоксальною теорією, поведінка і очікування всіх економічних суб'єктів базуються на матеріальному раціоналізмі, що характерно для індустріального суспільства, економічні блага якого виражаються у формі товарів. Тому рівновага в умовах індустріальної економіки підпорядковується одновалентній визначеності – отриманню прибутку. У свою чергу, наукові теорії у рамках парадигми синергетики (яскравим прикладом є теорія інституціоналізму) розглядають рівновагу з точки зору системного, комплексного підходу,

приділяючи велику увагу соціалізації економічних процесів, а тому рівновага розглядається з позиції гармонізації соціальних інтересів з розвитком економіки.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо, що розвиток методології дослідження внутрішніх дисбалансів у діяльності кредитних установ у рамках формування комплексного підходу до забезпечення їх фінансової стабільності повинен спиратися на системно-синергетичний підхід. Зокрема, досліджуючи внутрішні дисбаланси у діяльності кредитних установ, з точки зору системного забезпечення їх фінансової стабільності, по-перше, вважаємо недоречним обмежуватися виключно їх фінансовими дисбалансами. На нашу думку, більшою мірою вони є результатом накопичення різноманітних нефінансових дисбалансів, що, зокрема, утворюються у сфері кадрової політики або спричинені організаційно-управлінськими недоліками в діяльності установ як на концептуальному, так і виконавчому рівні (стратегічному, тактичному, оперативному). Окрім цього, внутрішні фінансові дисбаланси у діяльності кредитних установ можуть також бути спричинені об'єктивними умовами, а саме, у результаті накопичення та розвитку зовнішніх дисбалансів, наприклад, кон'юнктурних, інституційних, інфраструктурних.

Обґрунтовуючи загальний підхід до структурування внутрішніх дисбалансів у діяльності кредитних установ, важливо визначитися з межами середовища, у якому виникнення дисбалансів потребує ідентифікації, оцінки, контролю та моніторингу з метою попередження їх фінансової нестабільності. Так, розглядаючи кредитну установу як складну, відкриту систему, вважаємо, що при дослідженні внутрішніх дисбалансів важливо виходити з того, щоб ключові фінансово-економічні параметри установи були узгоджені з іншими нефінансовими аспектами її діяльності, а саме, концептуальними, організаційно-управлінськими, кадровими, інформаційними та технологічними. Окрім цього, оскільки кредитна установа – це відкрита система, яка перебуває у постійному обміні фінансовими ресурсами та інформацією із зовнішнім середовищем, дослідження внутрішніх дисбалансів не може не враховувати рівень відповідності фінансово-економічних показників діяльності кредитних установ характеристикам зовнішнього середовища.

На нашу думку, дослідження внутрішніх дисбалансів у діяльності кредитних установ повинно базуватися на принципах системності та комплексності. Так, важливим є комплексне врахування усіх зв'язків і залежностей, які виникають у процесі діяльності кредитних установ та виявлення тих диспропорцій, накопичення яких унеможливає виконання ними своїх основних функцій або суттєво ускладнює подальший планомірний розвиток. Особливу увагу необхідно звернути на причинно-наслідкові зв'язки між різними внутрішніми дисбалансами, оскільки їх взаємодія може призводити до суттєвого підвищення їх негативного

впливу на рівень фінансової стабільності кредитних установ. Також необхідно, щоб ідентифікація внутрішніх дисбалансів була систематичним процесом з огляду на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища.

Отже, першим кроком у дослідженні внутрішніх дисбалансів має стати визначення тих сфер діяльності кредитних установ, зародження та розвиток дисбалансів у яких є загрозою фінансовій стабільності цих організацій. Для реалізації даного завдання скористаємося системним підходом. Найбільш вживаним методом структурування кредитної установи як системи є ресурсний підхід. Однак, за такого підходу кредитна установа розглядається як організація щодо перетворення вхідних ресурсів у фінансові продукти та послуги. При цьому функції кредитних установ, як імператив їх діяльності, відходять на другий план. Вважаємо, що, досліджуючи передумови стійкого розвитку кредитних установ у часі, необхідно базуватися на пізнанні можливостей розвитку їх функціональної корисності для економічних агентів. Більше того, методологічним базисом фінансової стабільності кредитних установ є їх здатність безперервно та ефективно виконувати основні функції. Саме тому, для структурування кредитної установи як системи скористаємося функціональним підходом, виділивши такі її підсистеми: акумуляційно-перерозподільну, трансформаційну, трансакційну та соціально-економічну. За такого підходу, до внутрішніх дисбалансів будемо відносити диспропорції між елементами підсистем, накопичення яких загрожує їх цілісності, тобто здатності кредитної установи виконувати відповідну функцію. Відмітимо, що виділені підсистеми тісно взаємопов'язані та є визначальними для забезпечення фінансової стабільності кредитних установ.

Другим етапом процесу дослідження внутрішніх дисбалансів у кредитних установах, на нашу думку, є визначення ключових ознак та причин їх виникнення у розрізі обґрунтованих функціональних підсистем кредитних установ. Це, у свою чергу, потребує розгляду даного питання з позиції теорії життєвих циклів установи, оскільки значущість окремих дисбалансів, їх ключові ознаки та причини виникнення будуть суттєво різнитися залежно від стадії життєвого циклу фірми. Зауважимо, що незважаючи на те, що основною ознакою фінансової стабільності кредитної установи будемо визначати її здатність безперервно виконувати свої основні функції, але не підтримуємо ідеї концепції неперервності діяльності, тобто гіпотезу про нескінченний часовий горизонт функціонування бізнесу.

Н.О. Львова зауважує, що «кожен етап розвитку організації супроводжується кризами і будь-яка з них може стати фатальною» [7, с. 26]. Загалом підтримуючи дану думку, вважаємо, що більш коректно говорити про те, що кожна окрема фаза життєвого циклу організації закінчується точкою біфуркаційного розгалуження, в якій обумовлюється

Фінанси та оподаткування

новий вектор її розвитку або її ліквідація за відсутності внутрішніх можливостей до саморозвитку.

О.А. Криклій, поєднуючи теорію криз і теорію життєвих циклів організацій, виділяє такі види кризових ситуацій за етапами життєвого циклу банку: криза становлення, криза розвитку, криза зрілості, криза спокою, криза згасання [4, с. 189]. Беручи за основу підхід науковця, систематизуємо ознаки та причини виникнення внутрішніх дисбалансів у розрізі виділених функціональних підсистем кредитної установи, диференціюючи їх у розрізі стадій життєвого циклу. Вирішення даного завдання потребує методологічного уточнення певної низки питань.

По-перше, необхідно визначитися, якою функцією повинен описуватися «рух» (розвиток) кредитної установи по кривій життєвого циклу. Існують різні шляхи вирішення даного питання і, зокрема, це прив'язка до динаміки обсягів продажів. Однак, більш обґрунтованим нам видається підхід, який оцінює успішність бізнесу через вартісно-орієнтований підхід, кореспондуючи з комплексом пріоритетних цілей установи, коректністю їх вибору та ефективністю досягнення.

По-друге, щоб сформулювати загальні ознаки внутрішніх дисбалансів у контексті забезпечення фінансової стабільності кредитних установ у розрізі етапів їх життєвого циклу, необхідно концептуально визначитися з причинами їх переходу на наступну

життєву стадію. Тоді, дисбаланси будемо розуміти як диспропорції, які сприяють формуванню неперекорних умов та унеможливають подальший розвиток кредитних установ, тобто перешкоджають утриманню ними стану фінансової стабільності. Зауважимо, що стадію життєвого циклу тлумачимо, згідно з підходом Г.В. Широкової, як «конфігурацію внутрішніх змінних, яка характеризує конкретний стан організації в поточний момент часу і змінюється при переході на наступну стадію розвитку» [8, с. 19].

Для вирішення вищезначеного завдання виділено основні організаційно-управлінські аспекти діяльності кредитних установ у розрізі стадій життєвого циклу, а саме, їх основні пріоритети діяльності, спектр ключових завдань та найбільш слабкі місця, які перешкоджають забезпеченню стійкого розвитку в часі (табл. 2). Отримані результати дозволили виявити ті цільові управлінські системи, якість та ефективність функціонування яких безпосередньо впливають на забезпечення фінансової стабільності кредитних установ. Більше того, їх розгляд у розрізі життєвих фаз кредитних установ дозволив окреслити зміст тих недоліків у функціонуванні виділених систем, які перешкоджають утриманню або відновленню фінансової стабільності кредитних установ (залежно від стадії життєвого циклу) та, загалом, ефективному функціонуванню системи забезпечення фінансової стабільності кредитних установ.

Таблиця 2

Опис основних організаційно-управлінських аспектів діяльності кредитних установ у розрізі стадій життєвих циклів

Стадія життєвого циклу	Основний пріоритет	Основні завдання, що повинні вирішуватися відповідно до визначеного пріоритету	Слабкі місця
1	2	3	4
Становлення	Забезпечення поточної життєздатності	Розробка базових концептуальних основ діяльності (місія, мета, опис бізнес-орієнтирів) Залучення достатньої кількості клієнтів для забезпечення життєздатності Створення репутації Вирішення кадрових питань	Система ризик-менеджменту орієнтована на виконання поточних вимог регулятора, а не сприяння майбутньому розвитку
Розвитку	Забезпечення стабільної прибутковості у взаємозв'язку з динамікою ринкової вартості бізнесу	Забезпечення суттєвого збільшення частки ринку Закріплення іміджу, бренду, репутації Базова формалізація внутрішніх процесів Впровадження унікальних конкурентних переваг Імплементация внутрішніх систем діагностики середовища Розвиток дієвих систем ризик-менеджменту	Стратегічний менеджмент не відповідає своїй сутності, оскільки орієнтований на короткострокові результати
Зрілості	Довгострокове утримання зайнятих позицій, максимізація ринкової вартості бізнесу	Високий рівень формалізації внутрішніх процесів (концепції, політики, процедури, правила, методи) Поглиблення ієрархічної структури системи управління (кількість ланок підпорядкування між керівником установи та виконавцями) Посилена увага до стратегії та тактики установи Структурована система збору та обробки інформації Постійне оновлення продуктового ряду з дотриманням принципів інноваційності та креативності Підвищення вимог до професійних компетенцій працівників та вищого керівництва	Низький рівень гнучкості системи управління через надмірну формалізацію; незадовільна якість комунікації між підрозділами; обмеженість чинників, що враховуються для управління ринковою вартістю бізнесу (переважна орієнтація на фінансові показники)

1	2	3	4
Застою	Вихід з даної стадії, повернення до стадії розвитку або зрілості	Своєчасна ідентифікація ознак входження у цю стадію циклу Застосування передових методик менеджменту, що стосується всіх процесів підсистем установи: управління, організації, реалізації Активне оновлення продуктового ряду та каналів його дистрибуції з неналежним дотриманням принципів інноваційності та креативності Послаблення рівня децентралізації у системі прийняття рішень з метою посилення гнучкості системи управління Визначення відносин з клієнтами як найвищого пріоритету установи (насамперед, питання надійності та продуктової привабливості установи для клієнтів)	Незадовільна якість системи внутрішньої діагностики конкурентного середовища; рутинізація внутрішньої системи менеджменту, небажання змін
Згасання	Відновлення життєздатності	Забезпечення безбиткової діяльності Відновлення поточної фінансової стійкості Відновлення довіри з боку клієнтів, власної репутації Утримання перспективних клієнтів Попередження відтоку інтелектуального потенціалу установи (ключових працівників)	Незадовільна якість системи діагностики кризоутворюючих чинників; недостатній внутрішній ресурсний потенціал (фінансовий та кадровий) для подолання проявів кризи

Джерело: розроблено автором з урахуванням [13].

Розглядаючи проблемні питання у розрізі попередньо визначених функціональних підсистем кредитних установ та типів внутрішніх криз, що розвиваються на певній стадії життєвого циклу грошово-кредитних посередників, стало можливим обґрунтувати ключові ознаки та причини розвитку внутрішніх дисбалансів у діяльності кредитних установ. Зауважимо, що при побудові матриці дослідження внутрішніх дисбалансів у діяльності кредитних установ (табл. 3) використано зворотній підхід, тобто, обґрунтовано причини, які обумовлюють їх фінансову нестабільність та здатні спонукати розвиток кризи у кредитних установах на певній життєвій фазі їх розвитку.

На нашу думку, основний потенціал ефективності заходів у системі забезпечення фінансової стабільності кредитних установ полягає у систематичному моніторингу внутрішніх дисбалансів, частоти, сили прояву їх негативних наслідків (йде мова про витрати, втрати або недоотримані доходи), а також часового горизонту дії (коротко- та довгострокові). Тобто, важливо усвідомлювати, що внутрішні дисбаланси суттєво різняться не лише причинами свого виникнення, але й ланцюгом наслідків, які вони провокують. Розгляд лише безпосередніх наслідків окремих дисбалансів, без урахування їх взаємозв'язків, взаємовпливів і взаємозумовленостей призводить до домінування реактивного, а не проактивного підходу, про що вже зазначалося вище.

Нам імпонує підхід С.В. Коверги, який представляє змістовний ланцюжок ідентифікації дисбалансів так: «дисбаланс → прояви → наслідки». Дослідник зауважує, що прояви – це вплив дисбалансів на процеси (за відсутності деякого

дисбалансу процес відбувається інакше, ніж при цьому дисбалансі), а наслідки – їх вплив на результати [2, с. 47]. Тому, важливим є їх ідентифікація ще на стадії проявів, а по-друге, усвідомлення, що зміна процесу (за змістом або формою) може бути як моно- так і багатofакторним результатом дії різних видів дисбалансів. Саме тому вважаємо за необхідне використовувати комплексний підхід до дослідження внутрішніх дисбалансів у діяльності кредитних установ та виділяти такі їх види: концептуальні, інституційні, інфраструктурні, організаційно-управлінські, фінансові. У свою чергу, доцільно поділяти внутрішні фінансові дисбаланси на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні дисбаланси викликані явищами, на які керівництво установи не може вплинути взагалі або може вплинути лише в досить віддаленій перспективі.

Суб'єктивні дисбаланси є наслідком управлінських рішень, що приймаються керівництвом установи. Так, до об'єктивних відносимо такі диспропорції або розриви між фінансовими потоками, які спричинені кон'юнктурними змінами ринку, які, у свою чергу, є наслідком стану економіки, рівня інтенсивності конкурентної боротьби на ринку фінансового посередництва. Суб'єктивними фінансовими дисбалансами визначаємо ті, що є результатами свідомо обраної стратегії, наприклад, з метою максимізації прибутку, або ринкової вартості бізнесу загалом. Тобто, загалом для прийняття обґрунтованих рішень суб'єктами системи забезпечення фінансової стабільності кредитних установ важливо враховувати широкий спектр дисбалансів, обираючи відповідний інструментарій їх діагностики та методи усунення або мінімізації їх наслідків.

Логіко-структурна матриця дослідження внутрішніх дисбалансів у діяльності кредитних установ у розрізі їх функціональних підсистем та життєвих фаз внутрішніх криз

Назва підсистеми Типи криз	Криза становлення – виникає та реалізується на стадії створення установ, за умови невірної обраної стратегії входження на ринок	Криза розвитку – виникає на етапі прибуткової / беззбиткової діяльності та агресивного нарощування активів	Криза зрілості – проявляється у випадку одновекторності стратегії – максимізації прибутку та відсутності заходів з подальшого розвитку кредитних установ	Криза застою – спричиняється суттєвим уповільненням своєчасного оновлення параметрів бізнес-моделі, відсутністю впровадження сучасних фінансових продуктів на фоні посилення конкурентної боротьби	Криза згасання – спричинена скороченням обсягу збуту фінансових продуктів, скороченням прибутку
1	2	3	4	5	6
Акумуляційно-перерозподільна	Дисбаланси внаслідок				
	непрозорості цінової політики, спрямованої на формування клієнтської бази (приховані платежі або додаткові умови) Дисбаланси унаслідок надмірно лояльного ставлення до клієнтів (насамперед, позичальників)	випереджаючих темпів формування дохідних активів (насамперед, кредитів) над темпами залучення депозитів (згідно з підходом Х. Мінські, перехід до спекулятивного фінансування)	активного збільшення кредитного портфеля, що призводить до заміщення депозитної діяльності установи недепозитними вкладеннями кредитного характеру (згідно з підходом Х. Мінські, перехід до Понці-фінансування)	суттєвого уповільнення обсягів продажу фінансових продуктів, як депозитно-боргових, так і кредитно-інвестиційних, через їх низьку конкурентоспроможність	перевищення обсягами відтоку депозитних ресурсів безпечної норми Дисбаланси унаслідок попередньо непередуманої кредитно-інвестиційної політики, яка не враховує характеру ресурсної бази установ (насамперед, фінансової та кадрової), у тому числі її потенціалу до підвищення капіталізації, а також потенційних загроз зовнішнього середовища
Трансформаційна	Дисбаланси внаслідок порушення принципу оптимальності за параметрами «ризик – дохід» через нехтування процесом ідентифікації клієнтів	Кількісно-вартісні та просторово-часові дисбаланси, що свідомо накопичуються з метою забезпечення стабільно зростаючої прибутковості	Дисбаланси внаслідок моновекторного підходу до максимізації ринкової вартості – через максимізацію показника ROE, що сприяє поглибленню розривів між рівнем ризику активних операцій та рівнем покриття акумульованих фінансових ресурсів власним капіталом	Кількісно-вартісні та просторово-часові дисбаланси, що накопичуються під впливом зниження конкурентних позицій установ або зміни кон'юнктури ринку загалом	Кількісно-вартісні та просторово-часові дисбаланси, що накопичуються під впливом розвитку внутрішніх та зовнішніх важко переборних руйнівних процесів

1	2	3	4	5	6
	Дисбаланси внаслідок				
Трансакційна	активної економії витрат (насамперед, кадри, технології), що перешкоджає якісній діагностиці клієнтів та зовнішнього середовища загалом	недосконалих внутрішніх систем збору та обробки інформації, призводить до невідповідності між зростаючими обсягами трансакційних витрат та ризиками діяльності	неефективного використання сформованої інформації, низька окупність трансакційних витрат	неефективного діагностування конкурентного середовища	неефективного діагностування зовнішнього середовища, у тому числі, унаслідок нерозвиненої інформаційно-аналітичної інфраструктури фінансового ринку
Соціально-економічна	Дисбаланс між стратегічними пріоритетами, соціально-економічною місією установи та методами, що застосовуються для забезпечення поточної життєздатності	Дисбаланс між фінансовою та соціально-економічною ефективністю діяльності установи, переважна орієнтація на максимізацію короткострокових результатів діяльності	Дисбаланс між фінансовою та соціально-економічною ефективністю діяльності установи внаслідок ототожнення останньої виключно з благодійністю; вузьке сприйняття ролі кредитної установи	Дисбаланс між фінансовою та соціально-економічною ефективністю діяльності установи внаслідок свідомого ігнорування останньої як другорядної точки забезпечення життєздатності комерційної установи	Незадовільна фінансова ефективність діяльності установи посилює негативні соціально-економічні наслідки від її функціонування

Джерело: розробка автора.

Зауважимо, що західні науковці, досліджуючи питання збалансованого розвитку установи, поряд з економічною збалансованістю, тобто орієнтацією, насамперед, на поліпшення фінансово-господарських показників, велику увагу приділяють також питанням збалансованості соціальної сфери, особистісного розвитку співробітників, збалансованості рівня винагород та оплати праці, расової, релігійної, культурної, статевої чи вікової збалансованості персоналу.

Зокрема, це простежується у працях Р. Лазаруса (*R. Lazarus*) [12], який розглядає дисбаланси з точки зору міжособистісної взаємодії співробітників із середовищем; П. Сенге (*P. Senge*) [14], який вважає що одним з найбільш дієвих способів подолання дисбалансів є підвищення здатності установи до навчання, що є вельми актуально в умовах знанневої економіки; М. Каптейна і Й. Вемпе (*M. Kaptein, J. Wempe*) [11], які вивчають це питання з точки зору парадигми збалансованого розвитку ООН, приділяючи активну увагу етиці та лояльності бізнесу.

Висновки. Отже, загалом в основу методології дослідження внутрішніх дисбалансів у діяльності кредитних установ повинні бути покладені такі наукові підходи:

1. Базування на системно-синергетичній парадигмі, згідно з якою кредитна установа тлумачиться як відкрита, нелінійна та дисипативна система, а її внутрішні дисбаланси розглядаються як невідповідність одних компонент іншим. Більше того, залежно від стану об'єктивно існуючих системних

дисбалансів в економіці, внутрішні дисбаланси змінюють свою форму прояву від латентної (дисбаланси не лише не проявляють негативних впливів, але навіть сприяють зростанню бізнесу) до реактивної, за якої не лишень актуалізуються всі попередньо накопичені протиріччя, але й мультиплікуються їх негативні наслідки, проявляються попередньо неочікувані нелінійні взаємозв'язки.

2. Використання ситуаційного підходу до дослідження, який імплементується через теорію життєвих циклів кредитної установи. Це, у свою чергу, передбачає використання різних моделей управління, залежно від життєвої фази установи, основних пріоритетів її діяльності на даний момент часу.

3. Комплексність об'єктів дослідження, тобто внутрішні дисбаланси у контексті фінансової стабільності кредитних установ не повинні обмежуватися вивченням виключно фінансових диспропорцій, оскільки їх першопричини можуть бути зосереджені в організаційно-управлінській, інституційній, концептуальній складовій, у сфері кадрового, інформаційного, технічного забезпечення або суб'єктивних міжособистісних стосунків тощо. Зазначене вище обґрунтовує важливість урахування дуалістичної (суб'єктивно-об'єктивної) природи виникнення дисбалансів.

4. Поєднання екологічного та стратегічного підходів до дослідження внутрішніх дисбалансів. Так, у контексті екологічного підходу розвиток кредитної установи описується з точки зору впливу зовнішніх

Фінанси та оподаткування

сил, що знаходяться поза контролем топ-менеджерів, і тому установа представляється як пасивна структура економіки, як об'єкт впливу зовнішнього середовища, який може лише реагувати на зовнішні зміни та виклики. При цьому, стратегічний підхід трактує устанovu як активного суб'єкта економічних відносин, який здатний не лише до адаптації, але і до протидії, і більше того, активного впливу на середовище, наприклад, у випадку системно важливих кредитних установ. Однак, основним методологічним підходом до дослідження внутрішніх дисбалансів є системно-синергетичний підхід, інші наукові підходи є його продовженням і доповненням.

5. Дослідження внутрішніх дисбалансів у контексті фінансової стабільності кредитних установ повинно проводитися з дотриманням принципу пріоритету загальної мети діяльності установи над процесом її збалансування. Маємо на увазі, що метою ідентифікації, оцінки, моніторингу та контролю за станом внутрішніх дисбалансів є не досягнення стану збалансованості кредитних установ, а забезпечення їх здатності реалізувати поставлені цілі на умовах безперебійного та ефективного виконання функцій. Стосовно використання показників збалансованості як *єдиних орієнтирів* для прийняття управлінських рішень, то більшою мірою це сприятиме зниженню як поточної, так і перспективної ефективності діяльності установ і, на нашу думку, є виправданим лише у пікові періоди розвитку системної кризи. Розглядаючи питання дисбалансів у контексті забезпечення фінансової стабільності кредитних установ, вважаємо, що їх кількісні параметри можуть слугувати індикаторами ефективності функціонування системи забезпечення фінансової стабільності кредитних установ.

Обґрунтовані методологічні особливості знайдуть свій подальший розвиток на етапі розробки науково-методичних підходів до оцінки фінансової стабільності кредитних установ та формування відповідних механізмів довгострокового утримання або відновлення їх фінансової стабільності. Загалом, запропонований авторський підхід стане основою до подальшого обґрунтування диференційованого підходу до забезпечення фінансової стабільності кредитних установ.

4 Список використаних джерел

1. Карпінський Б. А. Збалансованість фінансової системи: методологія, оцінка, порівняння: монографія. Львів: Логос, 2005. 496 с.
2. Коверга С. В. Концепція управління збалансованим розвитком промислових підприємств. *Економіка промисловості*. 2014. № 3(67). С. 43-56.
3. Кравчук Н. Я. Фінансові дисбаланси світової економіки в умовах асиметрій глобального розвитку: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.02; Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2014. 539 с.
4. Криклій О. А., Крухмаль О. В. Науково-методичне забезпечення діагностування кризи

банківської системи на мікро- та макрорівнях банківської системи: монографія, 2016. 254 с.

5. Кун Т. Структура наукових революцій. К.: Port-Royal, 2001. 228 с.
6. Булатов А. Российская экономическая модель и перспективы модернизации. *Международные процессы*. 2016. № 4. С. 6-27.
7. Львова Н. А. Финансовая стабильность предприятий: методология фундаментальных и прикладных исследований: дис. ... д.э.н.: 08.00.10; Санкт-Петербургский государственный университет, Санкт-Петербург, 2016. 408 с.
8. Широкова Г. В. Жизненные циклы российских предпринимательских фирм: методология исследования и основные стадии: автореф. дис. ... д.э.н.: 08.00.05; Санкт-Петербургский государственный университет, Санкт-Петербург, 2010. 46 с.
9. Яковец Ю. В. Циклы. Кризисы. Прогнозы. М.: Наука, 1999. 448 с.
10. Blanchard O., Milesi-Ferretti G. M. Global Imbalances: In Midstream? Prepared SPN/09/29. IMF, 2009. 31 p.
11. Kaptein M., Wempe J. The Balanced Company: A Corporate Integrity Theory. New York: Oxford University Press USA, 2002. 360 p.
12. Lazarus R. Psychological Stress and the Coping Process. New York: McGraw-Hill College, 1996. 466 p.
13. Lester D. L., Parnell J. A., Carraher A. Organizational Life Cycle: A Five-stage Empirical Scale. *The International Journal of Organizational Analysis*. 2003. vol. 11. № 4. pp. 339-354.
14. Senge P. The Fifth Discipline: The Art & Practice of The Learning Organization. New York: Doubleday, 2006. 445 p.

4 References

1. Karpinsky, B. A. (2005). Zbalansovanist finansovoyi systemy: metodolohiya, otsinka, porivnyannya [The balance of financial system: methodology, evaluation, comparison] Lviv: Lohos.
2. Koverha, S. V. (2014). Kontseptsiya upravlinnya zbalansovanyim rozvytkom promyslovykh pidpryyemstv [Concept of balanced development management of industrial enterprises]. *Ekonomika promyslovosti*, (3(67)), 43-56.
3. Kravchuk, N. Ya. (2014). Finansovi dysbalansy svitovoyi ekonomiky v umovakh asymetriy hlobalnoho rozvytku [Financial imbalances of the world economy in conditions of asymmetries of global development] (Doctoral dissertation). Ternopil: Ternopilskyi natsionalnyy ekonomichnyy universytet.
4. Krykliy, O. A., Krukhal, O. V. (2016). Naukovo-metodychne zabezpechennya diahnostuvannya kryzy bankivskoyi systemy na mikro- ta makrorivnyakh bankivskoyi systemy [Scientific and methodological support for diagnosing the crisis of the banking system at the micro and macro levels of the banking system] Sumy: Sumskyi derzhavnyy universytet.

5. Kun, T. (2001). *Struktura naukovykh revolyutsiy* [The structure of scientific revolutions] Kyjiv: Port-Royal. 2001.
6. Bulatov, A. (2016). *Rossiyskaya ekonomicheskaya model i perspektivy modernizatsii* [The Russian economic model and prospects for modernization] *Mezhdunarodnyye protsessy*, (4), 6-27.
7. Lvova, N. A. (2016). *Finansovaya stabilnost predpriyatiy: metodologiya fundamentalnykh i prikladnykh issledovaniy* [Financial stability of enterprises: the methodology of fundamental and applied research] (Doctoral dissertation). Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskiy gossudarstvennyy universitet.
8. Shirokova, G. V. (2010). *Zhiznennyye tsikly rossiyskikh predprinimatelskikh firm: metodologiya issledovaniya i osnovnyye stadii* [Life cycles of Russian entrepreneurial firms: research methodology and main stages] (Dissertation abstract). Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskiy gossudarstvennyy universitet.
9. Yakovets, Yu. V. (1999). *Tsikly. Krizisy. Prognozy* [Cycles. Crises. Forecasts] Moskva: Nauka.
10. Blanchard, O., Milesi-Ferretti, G. M. (2009). *Global Imbalances: In Midstream?* Prepared SPN/09/29. IMF.
11. Kaptein, M., Wempe, J. (2002). *The Balanced Company: A Corporate Integrity Theory*. New York: Oxford University Press USA.
12. Lazarus, R. (1996). *Psychological Stress and the Coping Process*. New York: McGraw-Hill College.
13. Lester, D. L., Parnell, J. A., Carraher, A. (2003). *Organizational Life Cycle: A Five-stage Empirical Scale*. *The International Journal of Organizational Analysis*, vol. 11, (4), 339-354.
14. Senge, P. (2006). *The Fifth Discipline: The Art & Practice of The Learning Organization*. New York: Doubleday.